

Kapitola I.

Jak náleží králi zakládat města nebo hrady, aby dosáhli slávy, a že k tomu má vybrat místa s mírným podnebím; dále se připojuje, jaký prospěch a jaké naopak nevýhody z toho plynou královstvím.

829. – Nejprve je tedy třeba důkladně objasnit královu úlohu při zakládání obce nebo království. Neboť jak říká Vegetius¹, nejmocnější národy a vládcí nemohli dosáhnout žádné větší slávy, než buď zakládat nové obce, nebo dát své jméno těm, které byly založené jinými, a nějak je rozšířit: to se shoduje i s příklady v Písmu svatém. Strachovec totiž praví², že *budování obce získává člověku nepomýjící jméno*. Vždyť dnes by jméno Romulovo bylo neznámé, kdyby nezaložil Řím.

830. – Při zakládání obce nebo království však, je-li tu možnost, má král nejprve vybrat krajinu, která má mírné podnebí. Z mírného podnebí krajiny totiž obyvatelé získávají mnohý prospěch.

Zaprve totiž lidé získávají v důsledku mírnosti podnebí v kraji tělesně zdravý a dlouhý život. Spočívá-li totiž zdraví v uměřeném smíšení tělesných šťáv, na mírném místě se zdraví zachovává: neboť podobně se zachovává sobě podobným. Bude-li tam však výjimečné teplo nebo chlad, nutně se podle kvality vzduchu změní i kvalita těla: proto se někteří živočichové z jakési přirozené obezřetnosti v chladném počasí stěhují na teplejší místa a opět v teplém počasí vyhledávají místa studená, aby změnou místa dosáhli uměřenosti teplot.

831. – *A dále*: protože živočich žije z tepla a vlhka, pak bude-li teplo příliš silné, přirozené vlhko se rychle vysuší a život vyprchá, jako zhasne svítilna, jestliže tekutina v ní je kvůli velikosti ohně strážena příliš prudce. Proto v některých velice teplejších krajinách Aithiopie nemohou lidé žít déle než třiáct let. V krajinách skutečně výjimečně chladných se pak přirozená vlhkost snadno mění v led a přirozené teplo se uhasí.

832. – *Dále*: také na příhodnost k válkám, jimiž se lidská společnost udržuje v bezpečí, má mírnost podnebí v krajině velký vliv. Neboť jak přese Vegetius³, všechny národy, které jsou blízko slunci, jsou vysušené přílišným horkem; mají pry více rozumu, ale méně krve, a proto nemají vytřvalost a spolehlivost v boji zblízka, protože ti, kdo vědí, že mají jen málo

Jiná vnitřní překážka zachování blaha společnosti spočívá ve zvrácené vůli, kdy jsou lidé liknaví činit to, co vyžaduje zájem státu nebo přímo ohrožují mír pospolitosti, dopouštějí-li se křivd a ruší tak mír ostatních. Třetí překážka pak hrozí zvnějšku, kdy je nepřátelským nájezdem porušován mír a království nebo obec jsou od základu vyráceny.

827. – Králi tedy náleží trojí starost ohledně tří uvedených nebezpečí: 1. Jako je Božím řízením u věcí, které podléhají zkáze, protože nemohou stále trvat v nezměněném stavu, postarano o to, aby plozením na jejich místo nastoupily jiné a byla tak zajištěna soudržnost všehomíra, musí se král starat o střídání a náhradu těch, kdo stojí v čele různých úřadů, aby bylo uchováno dobro pospolitosti.

2. Dále musí svými zákony a nařizeními, tresty a odměnami odvracet své poddané od páčání bezpráví a věst je ke ctnostným skutkům podle příkladů Boha, který dal lidem zákon, poslušným pak přikl odměnu, přestupníkům trest.

3. Konečně král musí zajišťovat bezpečnost svých poddaných před nepřeteli. Nic by totiž nebylo plahné vyhnout se vnitřním nebezpečím, kdyby se pospolitost nemohla ubránit před vnějším ohrožením.

828. – c) Zbývá tedy, aby se král pečlivě věnoval dalšímu rozhojnění dobra pospolitosti již ustavené. To se děje tak, že se snaží v jednotlivých věcech, o kterých teď byla řeč, napravit, není-li něco v pořádku, doplnit, chybí-li něco, zdokonalit, dá-li se něco zlepšit. Proto i Apoštol² napomíná věrné, aby stále usilovali o vyšší dary.

Tolik tedy obecně o královském úřadu. Nyní je třeba podrobněji pojednat o jednotlivostech.

Přeložil Jiří Benáš

¹ Vegetius, *Institutio rei militaris* IV, prol.

² Sfr 40,19.

³ Vegetius, o. c. I, 2.

krve, se bojí zranění. Naproti tomu severní národy, vzdálené od žárů slunce, nejsou sice tak divuplné, ale mají hojnost krve a jsou proto ve válčení velice obratní. Těm, kteří bydlí v krajích s mírnějším podnebím, jednak zásoba krve dostačuje k pohrdání ranami a smrtí, ale nechybí jim ani rozumnost, která zachovává rozvážnost ve vojenských věcech a nemálo jim prospívá, užívají-li jí v boji i při poradách.

833. — *Konečně*, krajina s mírným podnebím prospívá i občanskému životu. Jak totiž říká Aristoteles ve své *Politice*: Národy, které žijí na studených místech, jsou sice plné prudkosti, ale posrůstají intelekt a dovednost, a proto spíše žijí volně. Nevěnují se občanskému životu a sousedům pro nerozumnost nemohou vládnout. Národy, které žijí v krajích teplejších, jsou přemýšlivé a dovedné, ale bez prudkosti, proto byvají spíše podrobené a žijí v poddanskví. Avšak ty národy, které bydlí uprostřed, mají účast na obou: proto jednak zůstávají svobodné, a jednak i mohou žít velmi dobře občanským životem, a umějí ostatním vládnout.

K založení obce nebo království má být tedy zvolena krajina s mírným podnebím.

Kapitola 2.

Jak mají králové a knížete vybírat k založení obcí nebo hradů krajiny, v nichž by byl zdravý vzduch; jak se takový vzduch pozná a podle jakých znamení.

834. — Je-li krajina vybraná, je třeba pro založení obce zvolit vhodné místo, a na něm se jako první má požadovat zdravý vzduch. Občanskému soužití totiž předchází přirozený život, a ten se uchovává neporušený zdravostí vzduchu. Jak praví Vitruvius⁵, nejzdravější bude místo vyvýšené, ne mlžnaté, kde se netoří jinovarka, otevřené k nebi, ani chladné, ani parné, a konečně nesusedící s bažinami.

Vyvýšenost místa přispívá obvykle ke zdravosti vzduchu, protože vyvýšené místo je otevřeno vůči větrům, jimiž se vzduch čistí; výpary, které se působením slunečního svitu uvolňují ze země a z vod, se vyskytují ve větší míře spíše v údolích a na místech nížko položených, než na vysokých. Proto na vysokých místech bývá vzduch jemnější.

Takové jemnosti vzduchu, která velice přispívá k volnému a zdravému dýchání, brání mlhy a jinovalky, které se obvykle hromadí na místech

velmi vlhkých: proto jsou místa tohoto druhu škodlivá zdraví. A protože bažinatá místa jsou nadmíru vlhká, musí být místo zvolené k vybudování města vzdálené od bažin. Když se totiž ranní červánky při východu slunce dostanou k tomuto místu a přinesou s sebou mlhy vzniklé v bažinách, rozšíří tam dech jedovatých bahenních živočichů smíšený s mlhami a učiní místo zhoubným⁶. Jestliže přece bude město zbudováno v bažinách, které budou blízko moře, a bude obráceno alespoň přibližně k severu, a tyto bažiny budou ležet výše než mořský břeh, bude, zdá se, zbudováno rozumně. Příkrými příkopy bude mít totiž voda otevřen průchod na břeh a moře vzduch při bouřích se bude vylévat do bažin, a tak nedovolí, aby tam vznikli bahenní živočichové. A jestliže někteří živočichové přece přijdou z výše položených míst, budou zahubeni nezvyklou slanosťou⁷.

835. — Je také třeba, aby místo určené pro město bylo příhodně rozloženo vůči teplu a chladu s ohledem na rozdílná nebeská pásma. Jestliže totiž město vystavěné velice blízko u moře bude obráceno k jihu, nebude zdravé⁸. Neboť místa tohoto druhu budou ráno studená, protože je slunce neosvítí, v poledne naopak budou rozpálená sluncem. Místa pak obrácená k západu jsou po východu slunce jen vlhká nebo také chladná, v poledne jsou tepla a večer horká, protože se jim ustavičně dostává tepla a slunce.

Jestliže pak jsou obrácena k východu, ráno se přímým svitem slunce mírně zahřejí; v poledne se teplo o mnoho nezvětší, protože slunce tam nebude svítit přímo, večer však, když se paprsky slunce zcela odvrátí, místa ochladnou. Stejně nebo podobně teploty budou, jestliže by místo bylo obrácené k severu, je to opak toho, co jsme řekli o místě obráceném k jihu. Zkušeností pak můžeme poznat, že přízpisobit se většímu teplu je pro každého méně zdravé. Přepraví-li se totiž těla z chladných míst na teplejší, nemohou trvat, ale rozpadají se, protože teplo tím, že vsítčbává páru, rozvolňuje přirozené schopnosti; proto i na zdravých místech v létě těla zeslábou.

836. — Protože však pro zdraví těla je nutné vyhledávat i zdravé pokrmy, musíme při posuzování zdravosti místa, které je vybráno pro posazení města, brát ohled i na stav potravin, které rostou na zemi: to starí obvykle zjišťovali podle živočichů, kteří se na tom místě živilí. Protože totiž lidem i jiným živočichům je společně uživat k obživě toho, co roste na zemi, vyplývá z toho, že pokud jsou vnitřnosti zabijících zvířat v dobrém

⁴ Aristoteles, *Politika* VII, 7, 1327b 23.

⁵ De architectura I, 4.

⁶ Vitruvius, tamtéž.

⁷ Tamtéž.

⁸ Tamtéž.

stavu, mohou se na tom též místě dosu zdravě žít i lidé. Jestliže však jsou údy zabitych živočichů na pohled nemocné, důvodně z toho můžeme usoudit, že ani lidu není toto místo pro pobyt zdravé.

837. – Jako přiměřený vzduch, tak je třeba požadovat i zdravou vodu. Zdraví těla totiž nejvíce závisí na tom, co lidé požívají často. A o vzduchu je dokázáno, že ho každodenně vlahujeme dovnitř až tam, kde sídlí život: proto jeho zdravotní zásadne přispívá k dobrému stavu těla. A dále, protože mezi těmi věcmi, které slouží za potravu, je to voda, kterou nejčastěji požíváme jak v nápojích, tak v pokrmích, není tedy vedle čistoty vzduchu nic, co by mělo větší vliv na zdravotní místa, než právě zdravotní vody.

838. – Je i jiné znamení, z něhož můžeme usoudit na zdravotní místa: mají-li totiž tváře lidí, kteří na tom místě žijí, dobrou barvu, jsou-li jejich těla pevná a údy dobře utvářené, jsou-li tam čisté a zdravé děti a mnoho starců. A naopak, jsou-li tváře lidí nepěkné, těla slabá, údy buď vyhublé nebo nezdravé, je-li dětí málo a jsou-li nemocné, a k tomu jen velmi málo starců, nedá se pochybovat, že místo je smrtelné.

Kapitola 3.

Jak je třeba, aby taková obec, kterou král hodlá založit, měla hojnost potravin, protože bez nich nemůže být obec dokonalá; a rozlišuje se dvoji druh této hojnosti, první se přece více doporučuje.

839. – Místo vybrané k postavení města musí být nejen takové, aby zachovávalo obyvatele při zdraví, ale má i dostatečnou úrodnost k jejich výživě. Není totiž možné, aby množství lidí bydlelo tam, kde nedostatečně zásoba potravou. Proto jak píše Vitruvius⁹, když Xenokrates, velice zkušený stavitel, dokazoval Alexandrovi Makedonskému, že na jakési hoře může být postaveno značně velké město, zepal se prý Alexander, existují-li pole, která obci mohou opatřit zásobu obilí. A když zjistil, že ne, odpověděl, že bude hodné hany, jestliže někdo na takovém místě město zbuduje. Jako se totiž narozené dítě nemůže žít a nemůže růst bez mateřského mléka, tak ani obec bez hojnosti potravy nemůže mít mnoho obyvatel.

840. – A přece jsou *dua* způsoby, jimiž se může nějaké obci zajistit, aby měla nadbytek potřebných věcí. *Jeden*, o němž už jsme mluvili, je úrodnost krajiny, která poskytuje v dostatečném množství všechno, co je nutné k lidskému životu. *Druhým* je obchod, kterým se do ní věci nezbytné pro život přivádějí z různých stran.

⁹ De architectura II, praef.

Že je však *první* způsob vhodnější, je jasně prokázáno. Něco je totiž tím lepší, čím je to více dostatečující samo o sobě: protože to, co potřebuje něco jiného, se projevuje jako nedostatečné. Dostatečnost má však v sobě plnější ta obec, které okolí krajina dostatečně poskytuje věci nutné k životu, než ta, která je potřebuje získávat od jiných prostřednictvím obchodu. A vhodnější je obec, která má hojnost věcí z vlastního území, než tože válečné události a různé potíže na cestách mohou snadno bránit dopravě potravin, a tak by byla obec nedostatkem potravin úsměna.

841. – Je to také užitečnější pro potřeby občanského života. Neboť obec, která potřebuje pro své udržení množství obchodu, musí nutně sru- pět ustavičně soužití s cizinci. Podle Aristotelova učení v *Politice*¹⁰ však styk s cizinci kazí mravy velmi mnohých občanů, protože cizí lidé vychovávají jinými zákony a zvyky si v mnohých věcech vedou jinak, než je zvykem občanů, a protože jsou občané sváděni příkladem k podobnému konání, dostává se občanský život do zmatku.

A opět: jestliže se budou věnovat obchodu sami občané, otevře se tím přístup mnoha neřestem. Úsilí obchodníků je totiž obráceno nejvíce k zisku, a obchodem se tak dostává do srdcí občanů chamtivost, v důsledku toho se všechno v obci stává prodejním, zmizí důvěra a otevře se prostor pro lest a každý, když opovrl obecným dobrem, bude sloužit jen vlastnímu prospěchu. Vytratí se snaha o ctnost, a pocty, odměna za ctnost, se budou nabízet všem: proto se nutně v takové obci občanské soužití pokazí.

842. – Provozování obchodu je totiž zcela opačně vojenskému výcviku. Protože obchodníci pracují v pohodlí, nezatežují se žádnou námahou, a protože užívají rozkoší, stávají se zmněkčilými na duchu i na těle a jejich těla jsou k vojenským úkolům nevhodná: proto je podle občanského práva vojákům obchod zapovězen.

Konečně, klidnější bývá ona obec, jejíž lid se řídceji schází a méně zůstává uvnitř hradeb města. Časté shukování lidí totiž poskytuje příležitost ke sporům a dává podnět pro vzpoury. Proto podle Aristotelovy nauky¹¹ je užitečnější, když se lid zaměstnává mimo obec, než aby prodléval nepřetržitě uvnitř jejích hradeb. Jestliže by však byl v obci umožněn obchod, je zcela nezbytné, aby občané zůstávali uvnitř města a tam se zabývali obchody.

843. – Je tedy lepší, když obci dostatečně zásoba potravou z vlastních

¹⁰ Politika V, 3, 1303a 27s.; VII, 6, 1327a 13-15.

¹¹ Politika VII, 6, 1327a 27 – 30.

polí: než aby byla úplně závislá na obchodu. A přece obchodníky nelze z obce úplně vyloučit, protože nenajdeme snadno místo, které by mělo tak velký dostatek všech věcí k životu nezbytných, že by nepotřebovalo nic přinášet odjinud; také by se na tom místě vytvořila mnohým škodlivá zá-soba věcí, které tam jsou v přebytku, kdyby nemohly být prostřednictvím obchodníků přeneseny na jiná místa. Proto je třeba, aby dokonala obec v rozumné míře obchodníků využívala.

Kapitola 4.

Že krajina, kterou král vybírá pro založení obcí a hradů, má mít i půvaby, a občané se mají držet v mezích, aby jich užívali mírně, protože bývají přecasto příčinou rozkladu, který by království zničil.

844. – K zakládání měst má být zvoleno místo, které by obyvatele těšilo krásou. Krásné místo totiž nepoušíme snadno, ale stejně tak se snadno nehnu velké množství obyvatel na místo, kterému krása chybí, protože bez krásy nemůže život člověka dlouho trvat.

K této kráse patří, aby to bylo místo rozložené na planině, bohaté na stromy, pozoruhodně blízkostí hor, s krásnými háji a hojnými vodami. Protože však přílišný půvab vábí lidi nadbytečně k rozkošim, což obci velice škodí, je třeba ho užívat jen střídme.

845. – *Zabývá proto, že lidem, kteří se věnují rozkošim, slabnou smysly. Sladkost rozkoši jim totiž zaplaví smyslovými vjemy duši, takže ve věcech zábavy nemohou mít svobodný úsudek.* Proto se podle Aristotelova názoru¹² prozřítavost soudce rozkošemi kazí.

Zabývá nadbytek slasti způsobuje, že lidé ztrácejí ctnost. Nic totiž nevede více k nemírnému rozbujení, kterým se střední cesta ctností kazí, než slast: jednak proto, že přirozenost slasti je nenasytná, takže i tím, že se oddávámě stásem umčřeným, se střemhlav řítíme do tenat slastí zvrácených, jako suché dříví vzplane i v malém ohni; pak proto, že slastí se chutí nenasytí, ale ochutnámě-li ji, vzbuzuje stále větší žízeň po sobě; proto k povinnosti ctností patří, aby se lidé zdržovali přílišných slastí. Tak totiž, vyhýbámě-li se nadbytku, snadněji dojdeme na střední cestu ctnosti. V důsledku toho ti, kteří jsou rozkošim přes míru oddáni, chátrají na duchu a stávají se malodušnými, očekávají-li je nepřijemností nebo mají-li snášet námahu a nebezpečí, a proto rozkoše velmi škodí vojenství, neboť

jak říká Vegetius v knize O válečném umění¹³. Méně se bojí smrti ten, kdo ví, že měl v životě méně rozkoši.

Konečně lidé rozkošemi rozvrácení většínou zlenivějí a opominuše nezbytné činnosti a nutné záležitosti, starají se pouze o rozkoše, v nichž utrácejí nevázaně to, co jiní dříve nashromáždili: tím zehudnou, a protože nemohou postřádat navyklá potěšení, začnou křást a loupit, aby měli prostředky; v nichž by mohli uspokojit své choutky. Je tedy pro obec škodlivé, jestliže oplývá přílišnými rozkošemi, buď v důsledku umístění, nebo z kterýchkoli jiných příčin.

846. V lidském životě je tedy vhodné mít trochu slasti jako koření, aby se duše lidí občerstvily;

Začíná dílo, které dokončil Prolomaeus z Luky.

protože jak Seneka říká ve spise *O klidu duševním, Serenou*¹⁴: *Duším má bý popřán odpočinek.* Když si odpočaly, vstávají lepší a schopnější, jako by duši prospívalo užívat rozkoši uměřeně, tak jako sůl pomáhá při vaření pokrmů proti jejich sladkosti, ale je-li jí užito nadbytečně, kazí je.

847. Dále pak: jestliže to, co má účelu sloužit, považujeme za účel sám, máří a rozkládá se řád přírody. Jako když kovář chce kladivo jen pro ně samé, nebo tesář pilu, nebo lékař lék, přestože jsou určeny ke svým patřičným účelům. Cíl, k němuž má král v obci v níž vládne, směřovat, je žít podle ctnosti; všeho ostatního má každý užívat jen jako prostředku k tomuto cíli, a to jen pokud je to k dosažení cíle nezbytné. Tak se však nechovají ti, kteří se utápějí v nadbytečných zábavách, protože takové zábavy neslouží zmíněnému cíli, zvláště když se zdá, že jsou samy vyhledávány jako cíl; tak, zdá se, chtějí jednat ti bezbožní, o nichž se v knize Moudrosti říká, že uvažují scestně, jak svědčí Písmo¹⁵. *Nuže tedy, užíjme zde dobrých věcí, což se říká cíle, a chopme se všeho stvořeného rychle jako v mládí, atd.* Nemírné užívání tělesných rozkoši je tu představeno jako vlastní mladému věku a Písmo je vhodné kárá. A Aristotelés v *Eticích*¹⁶ tělesné rozkoše přirovnává k pokrmům, které požitě přes nebo pod míru zdraví porušují, jsou-li však požívány uměřeně, uzdravují i zmožují zdraví. Tak je tomu i s ctností ve vztahu k půvabům a rozkošim.

¹³ Institutio rei militaris I, 3.

¹⁴ De tranquillitate animi ad Serenum 17, 5.

¹⁵ Mdr 2,6.

¹⁶ Eтика III, 14, 1119a 16 – 20.